TİB

TÜM İKTİSATÇILAR BİRLİĞİ

AYLIK BÜLTENİ

HAZİRAN 1976

SAYI 24

200 Kuruş

İÇİNDEKİLER

TİB adına sahibi :
GÜREL TÜZÜN

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü :
NAMIK ÖZCAN

Yönetim Yeri :
Karanfil Sok. 14/10
Kızılay/ANKARA

Basıldığı Yer :
Aslımlar Matbaası
Ankara 1976

TÜRKİYE BANKALAR SİSTEMİNDE YOĞUNLAŞMA EĞİLİMLERİ

Lenin «Emperyalizm - Kapitalizmin En Yüksek Aşaması» adlı eserinde bankaların ilk ve temel görevinin, ödemelerde aracılık yapmak; ve böylece aktif olmayan sermayenin kâr sağlayan sermaye haline dönüşmesine, bunların kapitalistler emrine verilmesine yardımcı olmak olduğunu (1) belirttikten sonra şunları yazar :

> «Bankalar geliştikçe ve az sayıda kurumlar halinde yoğunlaştıkça, mütevazi araçlar olmaktan çıkıp, belli bir ülkenin ya da birçok ülkenin ilk madde kaynaklarının ve üretim araçlarının çoğunu, kapitalistlerin ve küçük patronların nakdi sermayelerinin hemen hemen bütününü elinde bulunduran muazzam tekeller haline gelirler.» (2)

Bu kısa çalışmada, amacımız yüzyılı aşkın bir geçmişi olan Türk bankacılığındaki yoğunlaşma hareketini banka sayısı, sermaye miktarı, özkaynak (sermaye + ihtiyatlar), kârlar, tasarruf ve ticari mevduatlar, iştiraklar gibi verilerle açıklamaktır. (3)

1) **Banka ve şube sayılarındaki gelişmeler** : 1950'lerden sonra Türkiye ekonomisinde görülen gelişmeler; piyasadaki para miktarının çoğalması, ta-

rımda kapitalistleşme sürecine hız verilmesi, sanayide yabancı sermaye etkinliğinin artması vb. olgular sonucu banka sayısında da büyük artışlar olmuş, özellikle Anadolu'nun pek çok yerinde az sermayeli birçok banka kurulmuştur. Ancak kapitalizmin gelişme yasalarına uygun olarak, banka sayısı 1960'lardan sonra önemli düşüşler göstermiştir. Çizelge I. bu durumu ortaya koymaktadır.

ÇİZELGE I

1959 - 1973 Döneminde Türkiye'deki Banka Sayısı

Bankalar	1959	1962	1969	1971	1973
Özel yasayla kurulmuş bankalar*	13	14	11	11	11
Diğer millî bankalar**	23	22	22	23	24
Bölgesel bankalar	16	9	5	3	2
Yabancı bankalar	6	5	5	5	5
TOPLAM	58	50	43	42	42

Kaynak : Türkiye Bankalar Birliği Raporları.

* Kamu sermayeli bankalar.
** Özel sermayeli bankalar.

Burada görüleceği gibi, 1959 da 16 olan bölgesel bankaların sayısı süreç içinde azalarak 1973'de 2'ye düşmüştür. Bölgesel bankaların bir kısmı rekabete dayanamayıp yokolurken, bir kısmı da gerekli özkaynak miktarına ulaşarak millî banka niteliğine sahip olmuştur. Süreç içinde, bazı millî bankalar da kapanmıştır. Millî bankaların sayısında bir azalmanın olmayışı ise, yukarıda da belirttiğimiz gibi, bazı bölgesel bankaların millî banka haline gelmesindedir. Türkiye'de kapitalist ilişkilerin yaygınlık kazanmasının bir kanıtı olarak da banka şubelerinin sayısındaki artışları gösterebiliriz. Türkiye'deki banka şubelerinin sayısı 10 yılda iki misli artış göstermiştir. Çizelge II'den görüleceği gibi 1961'de 1925 olan şube sayısı 1972 sonunda 3682'ye ulaşmıştır. Banka şubelerinin yaklaşık olarak yarısı beş büyük bankaya aittir. Akbank, Türk Ticaret Bankası, Türkiye Garanti Bankası, Türkiye İş Bankası, Yapı ve Kredi Bankası'ndan oluşan grup milli bankalara ait şubelerin % 80 kadarına sahiptir.

Çizelgeden anlaşılacağı gibi özel sermayeli bankaların şube sayısında büyük artışlar görülmektedir. Bu durum Türkiye'de kapitalizmin gelişmesi ile birlikte, ona paralel olarak değerlendirilmelidir. Özel sermayeli bankaların toplam banka şubeleri içindeki payı 10 yılda % 72.5'den % 81.2 ye çıkmıştır; bu da Türkiye'de özel sermayenin sahip olduğu ağırlığı her gün biraz daha artırdığını göstermektedir. Türkiye'de sanayiin en fazla geliştiği bölgelerle, banka şubelerinin en fazla olduğu yerleri karşılaştırırsak ortaya ilginç bir durum çıkar. Yapılan bir istatistiğe göre, banka şubelerinin en fazla olduğu yöre Marmara bölgesidir. Banka şube-

ÇİZELGE II

1961 - 1972 Yıllarında Banka Şubelerinin Sayısı

Bankalar	1961	%	1969	%	1971	%	1972	%
Özel yasalı bankalar	853	49.5	1353	45.9	1508	44.1	1569	42.6
Diğer milli bankalar	797	46.2	1486	50.5	1800	52.5	1992	54.1
Bölgesel bankalar	14	0.8	5	0.1	3	0.1	3	0.1
Yabancı bankalar	61	3.5	102	3.5	113	3.3	114	3.2
TOPLAM	1725	100.0	2946	100.0	3424	100.0	3678	100.0
Akbank	60	10.3	218	18.4	285	19.7	318	19.7
Türk Ticaret Bankası	92	8.8	155	10.9	188	11.6	211	11.9
Türkiye Garanti Ban.	51	16.1	128	13.0	168	13.0	192	13.0
Türkiye İş Bankası	240	41.5	402	33.9	484	33.4	517	31.9
Yapı ve Kredi Ban.	135	23.3	282	23.8	321	22.3	379	23.5

Kaynak : Türkiye Bankalar Birliği Raporları.
Açıklama : Beş banka ile ilgili %'ler bu bankaların özel sermayeli bankalar içindeki payını göstermektedir.

leri açısından 1970-1974 dönemi bölgesel olarak incelendiğinde, gelişmiş bölgelerde özellikle büyük şehirlerdeki yoğunluk dikkati çekmektedir. Son beş yıl içinde oran olarak en fazla banka şubesi Marmara bölgesinde açılmıştır. Bu bölgede banka şubesi sayısı 1970'de 937 iken 1974 yılında 1344 olmuştur. Marmara bölgesindeki banka şubeleri her yıl % 30 civarında bir artış kaydetmektedir.

2) **Sermaye miktarı ve özkaynaklarda yoğunlaşma :** Bankacılık alanındaki yoğunlaşmayı gösteren bir diğer olgu, bankaların sermayelerinin dağılımı ile ilgili verilerdir. İstatistikler beş büyük bankanın toplam sermayesinin özel sermayeli bankaların toplam sermayesi içindeki payının sürekli olarak arttığını göstermektedir. Bu beş bankanın payı 1959-1974 dönemi içinde % 40.64'den % 73.9'a çıkmıştır. Aynı bankalar içinde en çok sermaye artırımında bulunanlar Akbank ve Yapı ve Kredi Bankası'dır. Sözü geçen bankaların özel sermayeli bankalar sermayesi toplamı içindeki payı çizelge III'de gösterilmiştir.

ÇİZELGE III

Beş Büyük Bankanın Toplam Sermaye İçindeki Payları

Bankalar	1959	1962	1969	1971	1974
Akbank	% 10.4	% 9.3	% 10.8	% 22.1	% 23.9
Türk Ticaret Ban.	5.8	5.1	6.5	7.3	10.0
Türkiye Garanti Ban.	6.9	6.2	8.6	11.8	12.8
Türkiye İş Bankası	3.5	3.1	8.6	5.9	3.3
Yapı ve Kredi Ban.	14.0	12.5	21.8	22.1	23.9
TOPLAM	% 40.6	%36.2	% 56.3	% 69.2	% 73.9

Kaynak : Türkiye Bankalar Birliği Raporları.

Beş bankanın toplam sermaye içindeki payının devamlı yükselişi, bir yoğunlaşma olduğunu göstermektedir. Ancak sadece sermayenin incelenmesi yeterli değildir. Çünkü bazı bankalar, örneğin Türkiye İş Bankası sermaye artırımına gitmemekte, çalışmalarını özkaynaklarından faydalanarak sürdürmektedir. Bu nedenle beş bankanın toplam özel sermayeli bankalar özkaynakları içindeki payına da bakmak gerekir. Beş bankanın özkaynaklar içindeki payı 1959-1974 döneminde % 57.7'den % 85.1'e çıkmıştır. Burada en fazla artış % 26.2'den % 34.2'ye çıkan Türkiye İş Bankası'nda görülmektedir. Bu bankayı Akbank ile Yapı ve Kredi Bankası takip etmektedir.

3) **Kârlarda görülen durum** : Özel sermayeli bankalar arasında en fazla kârı beş banka elde etmektedir. Bu bankaların kârlarının toplamı özel sermayeli bankaların kârlarının toplamının % 90'dan fazlasını teşkil etmektedir. Bu durum çizelge IV'den kolayca izlenebilir.

ÇİZELGE IV

Beş Bankanın Kârlarının Toplam Kârlar İçindeki Payı

Bankalar	**1959**	**1962**	**1969**	**1972**
Akbank	% 19.4	% 8.4	% 13.2	% 22.6
Türk Ticaret Bankası	10.1	9.9	5.4	7.1
Türkiye Garanti Bankası	12.4	5.9	3.3	5.1
Türkiye İş Bankası	37.2	45.8	41.6	32.0
Yapı ve Kredi Bankası	15.3	16.3	24.2	25.6
TOPLAM	**% 94.4**	**% 86.3**	**% 87.2**	**% 92.4**

Kaynak : Türkiye Bankalar Birliği Raporları.

Buradan görüleceği gibi, Akbank ile Yapı ve Kredi Bankası'nın kârları son yıllarda artma eğilimi göstermekte, buna karşılık diğer bankaların kârlarında azalma olmaktadır. Türkiye İş Bankasının toplam kâr içindeki payının azalmasını, bu bankanın diğerlerinden önce erişmiş olduğu yüksek mutlak miktara bağlıyabiliriz.

4) **Mevduatlar açısından yoğunlaşma** : Bir bankanın yaşaması büyük ölçüde toplayabildiği mevduat ile ilişkilidir. Çünkü mevduatları kredilerin ve dolayısıyla kârların temelini teşkil etmektedir. Mevduatlar dört gruba ayrılırlar : Ticari mevduatlar, tasarruf mevduatları, resmi mevduat ve bankalar mevduatı. Burada sadece ilk iki gruba giren mevduatları ele alacağız. Çünkü resmi mevduat ve bankalar mevduatı özel bir niteliğe sahiptir. Özel sermayeli bankaların sahip oldukları ticari mevduatın, toplam bankalar sistemi içindeki payı sürekli olarak artmaktadır. Bu oran 1959'da % 56.3 iken 1974'de % 72.8 olmuştur. Bu artışa paralel olarak beş büyük bankanın ticari mevduatlar içindeki payıda artmaktadır. En büyük artış Akbank'da görülmekte, onu Yapı ve Kredi Bankası takip etmektedir. Türkiye İş Bankası'nın payı ise bir azalma göstermektedir. Ancak en büyük pay sahibi halâ bu bankadır. Konuyla ilgili veriler çizelge V'de gösterilmiştir.

ÇİZELGE V

... Beş Büyük Bankanın Ticari Mevduat İçindeki Payı

Bankalar	1959	1962	1969	1971	1974
Akbank	% 4.8	% 5.4	% 12.1	% 15.2	% 19.0
Türk Ticaret Bankası	8.8	10.3	11.3	12.7	10.6
Türkiye Garanti Bankası	2.3	2.7	6.0	4.9	5.7
Türkiye İş Bankaseı	51.2	51.4	36.3	30.4	28.9
Yapı ve Kredi Bankası	20.8	19.4	25.3	27.9	25.4
TOPLAM	% 87.9	% 89.2	% 91.0	% 91.1	% 89.6

Kaynak : Türkiye Bankalar Birliği Raporları.

Tasarruf mevduatları açısından da durum yukarıdaki gibidir. Akbank'da büyük artışlar görülmektedir burada da. Buna karşılık Türkiye İş Bankası'nın payında büyük azalmalar vardır. Çizelge VI'dan da görüleceği gibi beş büyük banka toplam tasarruf mevduatlarının % 90 kadarına sahiptirler.

... ÇİZELGE VI

Beş Büyük Bankanın Tasarruf Mevduatı İçindeki Payı

Bankalar	1959	1962	1969	1971	1974
Akbank	% 6.1	% 5.7	% 13.4	% 14.3	% 16.9
Türk Ticaret Bankası	7.9	6.9	6.9	8.1	8.5
Türkiye Garanti Bankası	4.0	3.8	6.1	6.5	6.7
Türkiye İş Bankası	45.8	49.3	45.8	43.3	39.5
Yapı ve Kredi Bankası	23.6	23.3	19.9	19.8	20.1
TOPLAM	% 87.4	% 89.5	% 92.1	% 92.0	% 91.7

Kaynak : Türkiye Bankalar Birliği Raporları.

5) **İştirakler** : Başta da söylediğimiz gibi, bankalar gelişme süreçleri içinde, yapısal değişimden geçerler. aracılık yapma fonksiyonunu bir kenara bırakarak, ülke ekonomisini kontrol eden kurumlardan biri haline dönüşürler.

«Büyük işletmeler, özellikle bankalar, küçük işletmeleri sadece yutmakla kalmazlar; onların sermayelerine 'katılarak', hisse senetlerini satın alarak ya da değiştirerek, kredi sisteminden yararlanarak, onları kendilerine bağlarlar, teknik değimiyle söylersek, 'kendi konsorsiyumlarına' sokarlar, yedeklerine alırlar.» (5)

1950'lerden sonra Türkiye'deki bankalarda ticari işlemlerin yanısıra yatırım işlemlerine ya da mevcut sınaı tesislere katılma işlemlerine başlamışlardır. Bu işlemler son yıllarda büyük bir hız kazanmıştır. Çizelge VII'den de görüleceği gibi, beş büyük bankanın iştiraklerinin, tüm bankalar sisteminde yer alan bankaların iştiraklerine oranı önemli artışlar göstermektedir.

ÇİZELGE VII

Beş Büyük Bankanın İştiraklerindeki Artışlar

Bankalar	1959	1962	1969	1971	1974
Akbank	% 0.7	% 2.7	% 15.3	% 14.7	% 18.9
Türk Ticaret Bankası	5.7	3.4	3.5	5.6	5.2
Türkiye Garanti Bankası	4.1	8.7	3.9	3.7	6.3
Türkiye İş Bankası	60.4	65.3	58.1	54.0	48.3
Yapı ve Kredi Bankası	12.6	9.7	11.9	14.8	10.4
TOPLAM 1. *	**% 83.5**	% 89.8	% 92.7	**% 92.8**	**% 89.1**
2. **	**% 20.9**	% 24.2	% 32.2	**% 33.4**	**% 44.1**

Kaynak : Türkiye Bankalar Birliği Raporları.

* Beş büyük bankanın özel sermayeli bankalar içindeki payı.
** Beş büyük bankanın tüm bankalar içindeki payı.

III

Yukarıdaki çizelgelerden görüleceği gibi, Türkiye bankalar sisteminde bir yoğunlaşma vardır. Bankacılık işlemlerinin büyük bir kısmı beş banka tarafından yürütülmektedir. Çizelgelerden çıkan bir diğer sonuç, Akbank ile Yapı ve Kredi Bankasının son yıllarda gösterdiği büyük gelişmeler, buna karşılık Türkiye İş Bankasının daha önce ulaştığı yüksek mutlak değerler nedeniyle gösterdiği durgunluk ve gerilemedir. Diğer iki bankanın kısa bir süre sonra «büyük» olma niteliğini yitirmesi de söz konusudur.

Akbank'ın sermayesinin Adana kesiminin finansman kurumu olması, bağlı olduğu kesimin hakim sömürücü ittifak içindeki yeri nedeniyle bu bankaya bazı olanaklar sağlaması (6), Akbank'ın Yapı ve Kredi Bankasının bir kısım hisselerini satın alarak güçlü hale gelmesi İstanbul sanayi burjuvazisini tedirgin etmektedir. Sermayenin bu iki kesimi arasındaki çelişkiler, kısa bir süre sonra Türkiye bankalar sisteminde önemli değişimlere yol açabilir.

NOTLAR :

(1) V.I. Lenin : **Emperyalizm - Kapitalizmin En Yüksek Aşaması**, Sol Yay. Ankara/1974

(2) V.I. Lenin : a.g.e., s : 39.

(3) Burada geçen bankacılık terimleri için bkz : **Mevduat ve Krediler**, TİB bülteni, No: 19, s. 23

(4) Cumhuriyet, 31 Ağustos 1975.

(5) V.I. Lenin : a.g.e., s. 41.

(6) TİB Bülteni, No : 23, s. 6.

KREDİLİ İTHALAT

Maliye Bakanlığı, Mayıs başında yayınlanan bir tebliğle demir, gübre, traktör ve kamyon par çaları ithalatında kredili ithalat uygulamasını başlattı. Bu Türkiye'de 1958 öncesinde denenmiş bir uygulamanın yinelenmesinden başka birşey değil. O sıralarda da zamanın Maliye Bakanı teknisyenlere danışma gereğini duymadan, ülkedeki mal kıtlığını gidermek amacıyla kredili ithalat uygulamasını başlatmıştı. 1958 öncesinin önemli bir diğer özelliği ise Türkiye'nin, günümüzde olduğu gibi, önemli bir ödemeler dengesi sorunu ile karşı karşıya kalması, idi. Ancak, ilk kez başarılı sonuç vermeyen bir uygulamanın günümüzde başarılı olması için bir neden yok. Buna karşılık, sermaye çevreleri bu kısıtlı uygulamanın daha da genişletilmesini, yaygınlaştırılmasını istiyorlar. Örneğin, 10 Mayıs 1976 günü Bakanlıklararası Ekonomik Kurulun, Sanayi Odaları Başkanları ile yaptığı toplantıda, ithalatı finanse edebilmek için gerekli dövizlerin yetersizliği, ve uluslararası finansman örgütlerinin Türkiye'ye borç vermede gösterdikleri çekingenlik üzerinde durularak yeni bir dış borçlanma yolu bulunmasının zorunlu olduğu kararlaştırıldı. Sanayi Odaları Birliği Başkanı Sakıp Sabancı, ertesi gün yaptığı basın toplantısında, bu borçlanmanın kredili ithalata gidilmesi ile gerçekleştirileceğini açıkladı. Ankara Sanayi Odası Başkanı Hami Kartay ise, «Dövize çevrilebilir mevduatın artık umut bağlanacak niteliğini kaybettiğini,» ileri sürerek, «kredili ithalatın genişletilmesini» istedi. Sermaye çevrelerinin önemle üzerinde durdukları kredili ithalat uygulamasının Türkiye ekonomisi üzerindeki etkilerini şöyle özetlemek mümkün.

(1) Bilindiği gibi, günümüzdeki ithalat sisteminde, hangi malların ne miktarlarda ithal edileceği, Odalar Birliği ile Ticaret Bakanlığı arasındaki görüşmeler sonunda kararlaştırılır ve ithal edilebilecek mallar ve miktarları ya da değerleri ithal listelerinde belirtilir. Toplam ithalatın değeri, el de varolan ve sözkonusu yıl için de elde edilmesi beklenen döviz miktarı gözönünde bulunarak saptanır. Kredili ithalat uygulamasında ise, elde varolan ya da elde edilebilecek olan döviz miktarı, o yılki ithalatı sınırlayan bir etken olmaktan çıkar. Çünkü, kredili ithalat, adı üstünde, bu yıl yapılan ithalatın bedelinin ilerki bir tarihte ödenmesi demektir. Böylece, elde ödeme olanakları olmadığı halde ithalatın artması sağlanacaktır. Böyle bir uygulamanın ise Türkiye'nin karşılaştığı dış ticaret açığını daha da artıracağı açıktır.

(2) Kredili ithalat uygulaması, Türkiye'nin, bir avuç ithalatçı tarafından, ne zaman, kime ve ne karşılığında ödeneceği belli olmayan bir borç yükü altına sokulması sonucunu doğuracaktır. Böylece, tıpkı DÇM hesaplarında olduğu gibi, Türkiye'nin gelecekteki döviz gelirleri ipotek altına

alınmış olacak, dış ticaret sorunu gelecekte daha da büyük boyutlara ulaşacaktır.

(3) Bu uygulama ile Türkiyenin ithalat yapısında istenmeyen gelişmeler ortaya çıkacaktır. Çünkü, ithalatçılar finansman (kredi) olanaklarının bulunduğu gerekçesiyle, ekonomi için gerekli malları değil, kendi istedikleri, en fazla kâr elde edebilecekleri malları ithal edeceklerdir. Böylece, ithalatçılar, kıtlığı çekilen ve en çok spekülasyonu yapılan malları ithal etmek yerine, kendi istedikleri malı, istedikleri zaman ithal, ederek, aşırı kârlar sağlayacaklardır.

(4) Kredili ithalat ithal mallarının fiyatlarını da etkileyecektir. Herşeyden önce, kredi karşılığı ithal edilen malın fiyatı, peşin fiyattan daha yüksek olacaktır. İkinci olarak, ithalattaki fiyat kontrolu etkisiz kalacaktır. Çünkü, işin içine kredi girince, bir malın fiyatı ülkeden ülkeye, giderek firmadan firmaya değişecek ve ithalatçıların hükümete istedikleri fiyatı kabul ettirebilmeleri kolaylaşacaktır. Böylece, bir yanda Türkiye'nin dış ticaret hadleri giderek kötüleşirken, öte yanda, yükselen ithal malları fiyatları içerdeki enflasyonu hızlandırıcı bir etki yapacaktır.

(5) Bu uygulama büyük ithalatçılar ve tekelci sanayiciler lehine, küçük firmalar aleyhine bir durum yaratacak, bu nedenle de Türkiye"deki tekelleşmeyi körükleyici bir etki yapacaktır. Çünkü, yabancı firmalar Türkiye'deki bir firmaya kredili satış yaparken ödemenin zamanında yapılmasını güvence altına almak isteyecektir. Doğaldır ki, tanınmış, mali gücü ve kredi olanakları yüksek olan büyük firmalar, bu güvenceyi, küçük firmalara oranla daha kolay sağlayabileceklerdir. Bu ise, özellikle, önemli ölçüde ithal malı girdi kullanan büyük sanayi firmalarının küçükler aleyhine gelişmesine yolaçacaktır.

Bütün bunlar gösteriyor ki, kredili ithalat uygulaması döviz darlığını ve yurt içindeki spekülasyonu giderici değil, aksine, bu sorunları daha da yoğunlaştırıcı, şiddetlendirici bir etki yapacaktır. Bu niteliğiyle de, içinde bulunduğumuz yılı kurtarmak amacıyla geleceği ipotek altına almaktan kaçınmayan sorumsuz uygulamaların yeni bir örneğinden başka birşey değildir.

BASINA AÇIKLAMA

ASGARİ ÜCRETLER

4 Haziran 1976

Ülkemizde her iki yılda bir oynanan bir oyun tekrarlanmış ve tarım dışındaki asgari ücret 60 TL. olarak saptanmıştır. Resmi Gazete'de yayınlanan kararın gerekçesinde, asgari ücretin, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ile Hacettepe Üniversite'nin bir işçinin günlük çalışma karşılığı olarak ihtiyacı bulunan kaloriye göre beslenme hesapları gözönüne alınarak saptandığı belirtilmektedir. **Bu ücret, ortalama bir işçi ailesinin, Asgari Ücret Yönetmeliği'nde belirtildiği gibi, «beslenme, konut, sağlık, ulaşım ve kültür gibi zorunlu ihtiyalçarını günün fiyatları üzerinden ve asgari düzeyde karşılamasına yetecek» miktarın çok altındadır.** Çünkü, üç çocuklu bir işçi ailesinin asgari ücret tanımına giren ihtiyaçlarını karşılaması için gerekli olan gün lük ücret miktarı 1975 fiyatları ile 151 TL'dır. 1976'nın ilk beş ayında fiyat artışlarının yüzde 10'a yaklaştığını da hesaba kattığımızda bu miktar 165 TL'na yükselmektedir. Sözkonusu miktarın işçi ailesinin eline tüm kesintilerden sonra net olarak geçebilmesi için günlük asgari gelirin 200 TL dolayında olması gerekmektedir. Bir işçi ailesinde iki kişinin çalıştığını varsaydığımızda, **asgari ücretin 100 TL dolayında saptanması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Olması gereken ile gerçekte saptanan asgari ücret arasında çok büyük fark vardır. Bu fark, Türkiye'de asgari ücret adı altında oynanan oyunun gerçek niteliğini gözler önüne sermektedir.**

Ayrıca, 16 yaşından küçük işçiler için asgari ücretin 50 TL olarak saptanmış olması, «eşit işe eşit ücret» ilkesine aykırıdır ve bu durumun düzeltilmesi gerekmektedir. Öte yanda, asgari ücretin 60 TL'na yükseltilmesi, 15 ve 14'ncü derecelerin fiilen ortadan kalkmasına ve bu derecelerdeki 500 bini aşkın memurun maaşlarının az da olsa artışına yol açacaktır. Memurların maaş yelpazesini daraltan ve 6 yıllık memurla, memuriyete yeni başlayanı aynı maaş düzeyine getiren bu uygulama. Anayasa'da yer alan «eşitlik» ilkesine aykırı bir durum yaratmıştır. Bu eşitsizliğin giderilmesi, tüm memurların gerekli derece ve kademe ilerlemelerinin yapılmasını zorunlu kılmaktadır.

Asgari ücreti belirleyen komisyonun oluşum biçimi, asgari ücretin, işçilere insanca yaşayabilme olanağı sağlayacak bir düzeyde saptanmasını ve sözü edilen eşitsizlikleri önlemeyi olanaksız kılmaktadır. Örneğin, 400 bin üyeli DİSK ve bu sorunla yakından ilişkili memurlar bu komisyonda temsil edilememektedir. Ancak **sorunun temelinde yatan neden, komisyonun oluşum biçimi ya da zorunlu ihtiyaçların şu veya bu biçimde tanımlanması değildir. Bu durumun sorumlusu, emekçi sınıf ve tabaklara insanca yaşama olanağını sağlayamayan, geri ve dışa bağımlı Türkiye kapitalizmidir.**

TÜM İKTİSATÇILAR BİRLİĞİ
BAŞKANI
GÜREL TÜZÜN

Tüm İktisatçılar Birliği Başkanı Gürel Tüzün'ün Türkiye - Aet İlişkileri Konuşmadaki Demeci

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nca hazırlanan bir raporda, Türkiye ile AET arasındaki ortaklık anlaşmasının iptalinin istenmiş olmasını, sermaye çevrelerinin son sıralarda bu konuda ileri sürdükleri görüşlerle birlikte ele alıp değerlendirmek gerekir. Bilindiği gibi, özellikle 1976 içinde, sermayenin sözcüleri AET ile ilişkilerin gözden geçirilmesini istiyorlar. Bir de Ticaret Bakanlığı'nda ve Devlet Planlama Teşkilatı'nda hazırlanan raporlarda bu yolda önerilerin yer aldığı biliniyor. Türkiye'nin bugünkü sanayi yapısının AET ile rekabeti olanaksız kıldığı ve bu nedenle Türkiye sanayiinin çökme tehlikesi ile karşı karşıya olduğu görüşü bunların ortak noktasını oluşturuyor. Bunu önlemek için ise, Türkiye - AET ilişkilerini düzenleyen yeni bir çerçevenin oluşturulması gerektiği ileri sürülüyor.

Ben bu tür karşı çıkışların çok dikkatle karşılanması ve sanayicilerin «milliyetçi» bir tutumu benimsedikleri şeklinde yorumlanmaması gerektiği kanısındayım. Bunun en önemli nedeni, sermaye çevrelerinin ve onları temsil eden siyasal güçlerin ilişkinin özüne değil biçimine karşı çıkmaları. Başka bir deyişle, Türkiye'de uygulanan kapitalist sanayileşme modeline karşı çıkmadan, bu modelin sonuçlarından biri olan Türkiye - AET ilişkilerinin biçimine karşı çıkıyorlar. Oysa, bugün Türkiye'deki sanayi yapısının belirleyen en önemli etkenlerden birisinin Türkiye'nin dünya kapitalist sistemi içerisinde yer alması, bu sistemin gerektirdiği işbölümünü kabullenmesi. AET ile olan ilişkiler, bu genel düzeydeki ilişkilerin bir parçası.

Soruna bu açıdan baktığımızda, sermaye çevrelerinin AET'ye ilişkin görüşlerinin altında üç ana nedenin yattığı söylenebilir. İlk olarak, önümüzdeki aylarda toplanması beklenen Türkiye - AET Ortaklık Konseyi'nde Türkiye'nin pazarlık gücünün artırılması sözkonusudur. Kamuoyunda AET'ye karşı bir havanın yaratılması, bazı ödünlerin alınmasını kolaylaştırabilir. İkinci olarak, Türkiye - AET ortaklığının, bugün için iç piyasayı kontrol eden ve aşırı kârlar elde eden tekelci firmaların AET rekabetine açılması demek olduğunu hatırlamak gerek. Bu nedenle, sözkonusu tekellerin bugünkü ayrıcalıklı durumlarını sürdürme çabası ile karşı karşıya olduğumuz söylenebilir. Sonucu ve belki de en önemli neden de AET ile rekabete ilişkin. Sanayiciler, yeni sanayiler kurulması ve AET ile rekabet için işgücü maliyetinin düşük düzeyde tutulmasını istiyorlar. Ücret artışlarının sınırlandırılması, giderek ücretlerin dondurulması yolundaki isteklerinin önemli bir nedeni de bu. Kanımca, sanayiciler, AET ortaklığının Türkiye sanayiini karşı karşıya

bıraktığı sorunları vurgulayarak, ücretlere ilişkin istekleri konusunda kamuoyu oluşturmaya çalışıyorlar. Bütün bunları, faşizm kitle tabanı oluşturma çabasının bir parçası olarak görmek de mümkün.

Türkiye - AET ilişkilerinin sürüp giden bu tartışmalardan önemli ölçüde etkileneceğini sanıyorum. Hele bugünkü siyasal iktidarın ortaklık ilişkisine son vermesi düşünülemez. Çünkü, sermayenin önde gelen temsilcilerinin de dediği gibi, Türkiye dünya kapitalist sistemi içinde yer alarak bu konudaki tercihini yapmıştır. AET ortaklığı bunun bir sonucudur. Şüphesiz ki, Türkiye gibi önemli bir pazarı yitirmeye niyetli olmayan AET, Türkiye'ye yeni ödünler verebilir. Ancak, bu ödünler, boyutları ne olursa olsun, Türkiye sanayiinin karşı karşıya bulunduğu güçlükleri, sorunları çözmeye yetmeyecektir. Önümüzdeki dönemde önemli ve belirleyici olacak olan, bu sorunları çözmenin yükünü emekçi sınıf ve tabakalara yüklemeye kararlı olduğunu açıkça ortaya koyan sermayeye karşı verilecek mücadeledir.

1950 - 1970 Arası Türkiyede İç Göçler

Genellikle kırdan kente göç şeklinde anlaşılan iç göç olgusu Türkiye'de özellikle 1950'den sonra hızlanmıştır. Temelde, tarımdaki yapısal değişmelerden kaynaklanan bu olgu II. Dünya Savaşı sonrası Türkiyenin emperyalist ülkelerle bütünleşme sürecinin hızlanmasıyla yakından ilgilidir.

II. Dünya Savaşı sonrası Çin ve Doğu Avrupa'daki pazarlarını yitiren emperyalist ülkeler Orta Doğu ülkelerinde kapitalist pazar ilişkilerini geliştirerek buralarda sömürüyü yoğunlaştırmışlardır. 1948'de başlayan Marshall Planı Türkiye'yi tarımda ihtisaslaşan bir ülke durumuna getirmek için oluşturulmuştu. Bu amaca uygun olarak ülkeye kısa bir süre içerisinde 40.000'den fazla traktör girmiştir. Bir traktörün 10-15 kişinin yerini aldığı düşünülürse 1950'lerde tarımda işsizliğin büyük oranda arttığı ortaya çıkar. Daha önce ortakçı-yarıcı olarak toprağı işleyenler makinalaşma süreci içerisinde ya işsiz kalmışlar ya da geçimlerini sağlamaya yetmeyecek verimsiz topraklara itilmişlerdir. Öte yandan makinalarla işlenen topraklarda verim arttığından dolayı, küçük toprak sahipleri pazarda rekabet etme olanaklarını yitirerek toprak kaybederken, makinalı tarımsal üretim yapan büyük toprak sahipleri topraklarını genişletmişlerdir. Bir başka deyişle büyük kitleler mülksüzleşerek topraktan koparken geniş topraklar az sayıda kişinin elinde yoğunlaşmaya başlamıştır. Makinalaşma ve toprak kutuplaşmasına ek olarak entansif tarıma geçiş de topraktan kopuş sürecini hızlandıran bir etmen olmuştur. Şöyle ki, tütün, fındık, vb. gibi küçük aile işletmelerinde yapılan üretimde makinalaşma olmasa da nüfus artışından dolayı aile fertlerinin bir kısmı geçimini sağlayamaz duruma düşmektedir.

Bu dönemde yabancı ilaç firmalarının Türkiye'ye girişi de hızlanmış ve piyasada ilaç sürümü geniş ölçüde artmıştır. Bunun sonucu ölüm oranlarında düşüş ve dolayısiyla doğal nüfus artışının hızlanması olmuştur. Kapitalist ilişkilerin gelişmesinin yanında nüfus artışı da kırsal alanlarda nüfus fazlasının artmasına yol açmıştır.

Kırdan kente göçün temel nedenleri yukarıda belirtilen oluşumlar olmakla birlikte 1950'lerde ulaştırma ve haberleşme olanaklarının artması göçü hızlandırmakta önemli bir rol oynamıştır. Bu dönemde emperyalist ülkeler kendi çıkarlarına uygun olarak tekelci kesimin mallarıyla birlikte tarımsal ürünün daha kolay ve hızlı bir şekilde pazarlara ulaştırılabilmesi için ülkedeki ulaşım bağlantısının geliştirilmesine yardımcı olmuşlar ve karayolları köylere kadar uzanmıştır. Ulaşım ve haberleşme olanaklarının artışı köylünün dışa açılmasını kolaylaştırarak göçü teşvik eden bir etmen olmuştur.

Bütün bunların yanısıra kentteki bazı olanaklar da göçü teşvik etmektedir. Örneğin, 1950'lerde yapılan Marshall yardımı, belirli kişilere aktarılmış ve bu arada üretici olmayan yatırımlara harcanmış-

tır. Kentlerde toprak spekülasyonu ve inşaatların artması öte yandan geniş altyapı yatırımlarına girişilmesi inşaat işçisine olan talebi arttırmıştır. Göçü etkileyen diğer etmenler arasında sanayi kesiminde ücretlerin tarım kesimine göre daha yüksek olması, sendika, ve çeşitli sosyal güvenlik hizmetlerinden yararlanma olanağı vb. vardır.

Böylelikle kırsal alanlarda geçimlerini sağlayamayan geniş kitleler iş bulmak umuduyla kentlere akmışlardır. Ancak ,tarımdaki hızlı topraktan kopuş süreci yanında sanayinin çarpık ve dışa bağımlı olarak gelişmesi dolayısıyla göç eden nüfusun büyük bir bölümü kentlerde varolan yetersiz ve dengesiz sanayi tarafından emilememiş ve genellikle üretici olmayan işlerde çalışmaya baş lamışlardır.

Kırsal alanlardan kentlere doğru olan göç genellikle Ankara, İstanbul, İzmir, Adana vb. gibi büyük şehirlere doğru olmaktadır. Göçler ve nüfus artışı yoluyla Türkiye'de şehirli nüfusun artış hızı 1950 - 1960 döneminde % 80.2, 1960 - 1970 döneminde ise % 70.5 olmuştur. 1950'de doğum yerleri dışında yaşayanların Türkiye nüfusuna oranı binde 80.7 iken, 1955 de binde 104.8, 1960'da ise binde 114.4'e yükselmiştir. Büyük ve göreli olarak gelişmiş iller göç alırken, az gelişmiş illerden dışarıya doğru göç olmaktadır. Rize, Erzincan, Sivas, Trabzon, Gümüşhane, Çankırı, Bilecik, Tekirdağ dışarıya en çok göç veren illerdir. Açıktır ki, bunun nedeni göçün iş bulma olanakları yüksek olan bölgelere yönelmiş olmasıdır.

Kentlerde varolan sanayinin göç eden nüfusun büyük bir bölümünü istihdam edemediğini yukarıda belirtmiştik. Örneğin, göç edenlerin ancak dörtte biri sanayi kesiminde iş bulabilmekte, diğerleri ise küçük memurluk, küçük ticaret, çeşitli eşya onarıcılığı, işportacılık, ve buna benzer işlerde çalışmaktadırlar. Meslek yapısına uygun olarak gelirler de çok düşüktür. Ancak bu gelirler köydekine göre oldukça yüksektir. Dolayısıyla, bu kesim başlangıçta, kent yaşamıyla bütünleşmediğinden ve kendi durumunu köydekiyle kıyasladığından göreli bir refah içerisinde hissetmektedir. Fakat, kentteki yaşam süresi arttıkça ve kentle bütünleşme arttıkça hoşnutsuzluk ve dolayısıyla sisteme karşı tepki artmaktadır.

Meslek yapısının özellikleri ve gelir düzeyinin düşüklüğü dolayısıyla bu kesim «gecekondu» diye adlandırılan konutlarda oturmakta bu ise birçok sorunlara yol açmaktadır.

Başta da belirttiğimiz gibi iç göç hareketlerinin temel nedeni tarımdaki üretim ilişkilerinin değişmesidir. Aslında tarımla sanayinin dengeli bir biçmde geliştiği durumlarda bu olgunun Türkiye'de görülen birçok sorunlara yol açmayacağı bir gerçektir. Ancak, emperyalist sistem içerisinde yeralan bir ülkede, bu ülkenin ekonomi politikası ülke halkının gereksinmelerine değil emperyalist sistemin gereksinmelerine göre belirlendiğinden dolayı, bu dengeli gelişmenin olmayacağı bir gerçektir.

Kimya Tekelleri - 1975

Kimya sanayiindeki Çokuluslu Şirketler (Çuş'lar) 1974 yılında, dünya ölçüsünde rekor düzeyde iş yapmayı başarmış olmalarına rağmen, 1975 yılında zor şartlarla karşı karşıya gelmişlerdir. Tüketiciler, petrol fiatlarındaki artışa paralel olarak kimya sanayiinde de fiatların hızla artacağını tahmin etmişler, ve böylece normal ihtiyacın çok ötesinde stoklamaya gidilmiştir. 1975 yılında tüketiicler bu stokları yeniden eriteceklerdir.

Kimya sanayii geçmişte, genellikle devrevi iniş çıkışlar göstermiş, fakat üretiicler de daima ülke - içindeki durgunluğu karşılamak için ihracata ağırlık vermişlerdir. 1975 yılında ise bu durum tamamen değişmiş, kapitalist dünya bir bütün olarak durgunluğa girdiği için kimya tekelleri ülke - içi pazarları gibi ihracat pazarlarında da zor duruma düşmüşlerdir.

1976 yılında ise talep yükselmeye başlamıştır, fakat artık tüm kimya tekelleri aynı durumda değildir. Amerikan ÇUŞ'ları diğerlerinden daha iyi görünmektedirler. Üç büyük Amerikan kimya tekeli «Du Pont», «Dow Chemical», ve «Union Carbide»'in 1976 yılında iyi iş yapabileceklerinin belirtileri şunlardır: — Amerikan piyasası canlanma sürecine girmiştir. Kimyasal mallara olan talep geçen sene yüzde 10 düşmüş olmasına rağmen, son birkaç ay içinde yükselme göstermiştir. Şubat 1976 da, Amerikan Ticaret Bakanlığı bu ön tahminin oldukça düşük hesaplandığını söylemektedir. Bazıları ise bu yıl talepte yüzde 17'lik bir artış tahmininde bulunmuştur. Şimdi ise bu yılki satışların 1974 yılındaki 100 milyar dolarlık satışları aşacağını iddia etmektedirler. Chase Manhattan Bank'in tahminine göre, Amerikan kimya sanayi 1976 yılında 8 milyar dolar kâr sağlayacak, ve sermaye harcamaları yüzde 19 artışla 9.5 milyar dolara erişecektir.

— Amerikan kimya sanayi ÇUŞ'ları 1975 yılını Avrupalı rakiplerinden daha iyi bir durumda kapamışlar, ve yatırım programlarını gerçekleştirebilmişlerdir. Net gelirlerin de sırasiyle % 23 ve % 33 azalmalara rağmen, Union Carbide ve Du Pont, 1975 yılında, ayrı ayrı yaklaşık 1 milyar dolarlık yatırım harcamalarında bulunmuşlardır. Hatta Dow Chemical kârlarını yüzde 10 arttırabilmiştir.

Alman tekelleri ise 1975 yılında zor duruma düşmüşler ve ihracat pazarlarında, özellikle Batı Avrupa'da, darbe üstüne darbe yemişlerdir. Buna karşılık. Amerikan pazarında belli ölçüde iyi sonuç almışlardır. Alman tekelleri artık Avrupa yerine Amerika'ya yatırım yapmayı plânlamaktadırlar.

1976 yılında Alman ekonomisi de canlanma sürecine girmiştir. Fakat bu canlanma Alman tekellerini, Amerika'daki canlanmanın Du Pont, Union Carbide, ve Dow'u etkilediği kadar etkilememektedir. Amerikan tekelleri toplam iş hacimlerinin 1/4'ü kadar yurt dışında iş yapmaktadırlar (bu konuda en başta Dow gelmektedir.)

Alman tekelleri ise yabancı piyasalara, 1974 yılındaki satışlarının yüzde 50'sinden fazlası kadar bağımlıdır. Örneğin, Bayer'in tüm satışlarının yüzde 42'si ülke dışındaki fabrikalarının satışlarından oluşmakta, ve Hoechst'un satışlarının yüzde 35'i de ihraç edilmektedir. BASF ise bu sıralamada Bayer ve Hoechst'ten sonra üçüncü gelmekte, bu nedenle de, 1975 yılındaki dünya ölçüsündeki satışlarda liderliği kaybetmiş durumdadır. Alman tekellerinin en fazla satışları gerçekleştirmelerine karşılık, İngiltere'nin Imperial Chemical Industries (ICI) 200.000 kişi ile en fazla işgücü kullanma bakımından başı çekmektedir.

Sentetiklerde Zarar

Kimya sanayiinde zararlar yeni ve hoş karşılanmıyan bir olgu. Hollanda'lı, İtalyan, ve Fransız tekelleri, vergi ayarlamalarına rağmen, geçen yıl büyük zararlara uğramışlardır. Örneğin, Fransız tekeli Rhone - Poulenc 1974 yılında 179 milyon $'lık kâr sağlamışken, 1975 yılında, son 30 yıldır ilk defa olarak, 187 milyon $ zarar etmiştir. Bu Fransız tekeli Amerikan ve Brezilya'da büyük imalât birimlerine sahiptir, ve durgunluğun başlarında diğer bir çoklarına nispetle daha iy durumda idi. Fakat, yönetimdeki değişiklik şirketin en önemli döneminde, karar alma sürecini yavaşlatmıştır. Yatırımlardaki yüzde 15 oranındaki azalma, tekelin ağır borçlar altına girmesini önlemiş, fakat buna karşılık dünya durgunluktan çıkarken tekel zor durum da kalmıştır.

İtalya'nın Montedison tekeli ise, 1975 yılında, 100 milyon dolardan fazla zarar etmiştir. Grubun satışları, yüzde 9.7 oranında düşerek, 5.4 milyar dolara inmiştir. Bu düşüşte, petrol kimya satışları yüzde 28'ten fazla azalışla başta gelmektedir. Fakat, bu tekellerin 1976'da durumlarını düzeltmeleri gerekmektedir. Likidite sıkıntısı sorun olmaya devam ederken, İtalya dışında yeni yatırımlara giden Montedison önemli ölçülerde borç altına girmiştir.

Alman - Hollanda ortak grubu Akzo, 171 milyon dolar ile, şimdiye kadar ilk defa zarara uğramıştır. Harcama plânlarında ise yüzde 40 veya 235 milyon dolarlık kısıntıya gidilmiş, ve ticari zararlara yalnız tekstil kesiminde rastlanmıştır. Akzo'da sentetikler, 1974 yılındaki satışların yüzde 43'ünü oluşturmaktadır. Akzo'nun bir yan kuruluşu olan Enka Glanzstoff sentetik alanında iş yapmaktadır.

Diğer taraftan, sentetiklerin payı İtalyan tekeli Montedison'da yüzde 10 ve Fransız tekeli Rhone - Poulenc'te ise yüzde 28'i oluşturmaktadır. Dünya tekstil piyasasında azalan talep ve düşen satış fiatları, tekelleri, üretimi 1972 yılı seviyesine kadar düşürmeye zorlamıştır. Enka'ya göre, geçen yıl, sentetik üretimi Amerika'da yüzde 11, Avrupa'da yüzde 19, ve Janponya'da yüzde 12 düşmüştür. Diğer taraftan,, Avrupa'da sentetik fiatları yüzde 8 gerilemiştir. Sadece polyester fiatları bir miktar yükselmiş, ve Amerikan tekelleri bu piyasanın yüzde 42'sine sahip olduklarından diğer tekellere nispetle çok daha iyi iş yapmışlardır.

Durgunluk sentetik kesiminde en büyük darbeyi küçük Avrupa şirketlerine indirmiş, fakat devler de bir miktar zarara uğramışlardır. Örneğin, Bayer, 1975 ortalarında, kimyasal sentetik fabrikalarının bazılarında kapasiteyi yüzde 65 oranında kısma zorunda kalmıştır. Tam kapasite de çalışsaydı bile Bayerin zarardan kurtulamıyacağı söylenmektedir. Du Pont ise

Bazı Kimya Tekellerinin Kazançları

Vergi Dışı Kârlar (zararlar)

Milyon Dolar Olarak

	1974	1975
Dow Chemical (ABD)	557	616
Imperial Chemical Industries (İngiltere)	627	487
Union Carbide (ABD)	525	382
Du Pont (ABD)	404	272
BASF (Almanya)	200	153
Bayer (Almanya)	240	137
Hoechst (Almanya)	247	118
Montedison (İtalya)	189	111
Akzo (Alman-Hollanda)	167	171
Rhône- Poulenc (Fransız)	179	187

Kaynak : Economist Mayıs, 8, 1976

(Monsanto ile Amerikan sentetik pazarına hakimdir), fiatların Avrupa'dan daha iyi olmasına rağmen, sentetik alanında 1975 yılında, önemli zararlara uğramıştır. Du Pont'un ihracatı 1974 yılına nispetle yüzde 11 artış göstermiş ise de hâlâ 1973 yılı seviyesinin altındadır.

Rhône-Poulenc, Akzo ve Montedison'da sentetik işinde zor durumda kalmışlardır. Akzo, bir tedbir olarak, Enka'yı yeni bir organizasyona tâbi tutmuştur. Diğerleride muhtemelen bu tür tedbirlere başvuracaklardır. Öntahmincilere göre, Avrupa'da sentetik tüketimi 1980 yılına kadar yılda ancak yüzde 2,5 oranında artış gösterecektir. Böylece sentetik üretiminin hiçbir çekiciliği kalmamaktadır. Bir çok Avrupa tekeli çareyi bu iş alanından çekilmekte bulmaktadır. Bir kaç Amerikan tekeli ise durgunluğu kolayca atlatmayı başarmıştır.

Imperial Chemical Industries (ICI)

ICI, ticaretini yaptığı tek kesim sentetiklerde, 1975 yılında, 69 milyon dolar zarar etmiştir. Montedison gibi, ICI'nin de toplam iş hacminin % 10'unu sentetik oluşturmakta, fakat ICI, geçen sene zarar eden diğer bir kesim olan, petro-kimyaya daha az bağımlıdır. Montedison'un tüm satışlarının önemli bir kısmını petro-kimyasal mallar oluşturmaktadır.

Geçen sene, ICI diğer tekellerden, özellikle kimyasal tarım ilaçlarında, daha iyi iş yapmıştır. ICI, gelecek iki yıl içinde, sentetik işinde yeni düzenlemeler plânlamakta ve bu kesimde iş-gücünü yüzde 30 kısmayı düşünmektedir. Ancak, bu girişimler yeterli olmıyabilir. ICI, geçen yıl, çalışan başına satışlarda yüzde 8'lik bir artışı gerçekleştirmiş olmasına rağmen, diğer tekeller arasında en düşük verimliliğe sahiptir.

Büyüklük veya Kârlılık

Alman tekelleri, zararları mümkün olduğu kadar önlemeye çalışmışlarsa da, 1975 yılındaki durgunluktan ciddi ölçüde etkilenmişlerdir. Alman tekelleriyle ilgili gelişmeler şöyledir :

— **Hoechst** satışlarda, yeni kurduğu ülke-dışı yan şirketler nedeniyle, başı çekmektedir. 1975 yılında, ülke-dışındaki fabrikaların satışları yüzde 12 artarken, Hoechst'un Almanya'daki satışları aşağı yukarı bu oranda azalmıştır. Grubun toplam olarak yurt - dışı satışları yüzde 5.1 oranında artış göstermiştir. Grubun vergi-dışı kârları % 50 düşerek 118 milyon dolara inmiş, buna karşılık, sermaye harcamaları yüzde 18 artış göstermiştir.

— **Bayer'in** kârları, dünya satışlarındaki yüzde 7 1/2'lik düşüşten sonra, yüzde 43 oranında azalarak 137 milyon dolara inmiştir. Hoechst'n aksine Bayer sermaye harcamalarını yüzde 20 kısıtlamıştır.

— **BASF'ın**, 1975 yılında, yatırımları özellikle Amerika'da büyük artışlar göstermiş. Fakat, dünya satışları yüzde 8.6 ve gurup kârları yüzde 26 oranlarında düşmüştür. BASF, şu anda, yabancı piyasalarını genişletmeyi plânlamaktadır. Şimdiye kadar, BASF yabancı piyasalarda, tüm satışlarının ancak % 20'sini sağlıyabilmiştir. Buna rağmen, yabancı ülkelerdeki fabrikaları, özellikle Amerika'da BASF Wyandotte % 46'lik kâr artışıyle, en fazla kâr elde etmişlerdir.

— **Dow Chemical,** geçen yıl, yüzde 10'luk kâr artışıyle başta gelmektedir. Fakat, artışın önemli bir kısmı düşük vergi uygulamalarından doğmuştur. Dow Chemical'ın dünya pazarlarındaki satışları yüzde 1 düşmüş, buda Avrupa'daki yüzde 8'lik düşüşten kaynaklanmıştır. Buna karşılık sermaye yatırımları, özellikle Latin Amerika'daki yüzde 40'lık kazanç ile, yüzde 6 artış göstermiştir. Buna ilave olarak, Dow, bu yıl, dünya ölçüsünde 1 milyar dolar harcamayı plânlamıştır.

— **Du Pont** sentetiklerde, 1974 yılında yüzde 31 kâr elde etmişken, 1975 yılında sadece yüzde 2 kâr sağlamıştır. Buna karşılık Du Pont kimya sanayiinde iyi iş yapmış ve yüzde 38 kâr elde etmiştir. Plâstik ve sentetik dışında ise Du Pont'un kârları yüzde 23'ten yüzde 51'e çıkmıştır.

Union Carbide, Dow gibi, yoğun bir şekilde yeni yatırımlara girişmiştir. Geçen sene net gelirinde yüzde 27 azalma olmasına rağmen, Union Carbide borçlanma yoluyle yatırımlarını yüzde 67 arttırmıştır. Kısa dönemde, bu gelişmeler sermaye başına kazancı yüzde 27'den yüzde 20'ye düşürmüştür. Fakat, Union Carbide bu alanda Dow ve Du Pont'u geride bırakacaktır; Çünkü bu yıl, 1975 yılından yüzde 11 fazla ile 1 milyar dolarlık yeni yatırıma gitmeyi plânlamaktadır.

Kimya Sanayiindeki Tekellerin Anatomisi

1) **AKZO** : AKU ve KZO'nun birleşmesi ile Hollanda'da 1969 yılında kurulmuştur. Çalışan işçi sayısı 1974 yılında 105,000 iken şu anda 98,000 civarındadır. Satışlarının dağılımı şöyledir : sentetikler yüzde 38, tuz ve kimyasal maddeler yüzde 32, Avrupa'daki satışları toplamın yüzde 68'idir.

2) **BASF** : Bu Alman tekeli Badische, Anilin ve Soda Fabrik şirketlerinin birleşmesinden oluşmuştur. 1974 yılında 111,000 işçi çalıştırıyordu. Plâstik satışları % 19, benzin ve gaz satışları % 14, ve kimyasal gübrelerin satışı da % 36'dır. İhracatı, toplam satışlarının yüzde 36'sıdır.

3) **BAYER** : 1863'te kurulmuş ve 1952 yılında yeniden organize edilmiştir. BASF ve Hoechst gibi Alman 16-Farben grubundandır. 1974 yılında 169,000 işçi çalıştırı-

Yabancı Pazar Unsuru

Kmiya Sanayiinde 1974'te Dış Pazarlar Payı

...	Dış Satışlar (Milyon $)	Toplamın %'si olarak	Yurt-dışı Fabrika Sat. (milyon $)	Toplamın %'si olarak
Hoechst	5,318	63	2,368	28
Bayer	5,185	66	3,324	42
BASF	4,179	51	1,646	20
ICI	4,125	59	2,631	38
Akzo	3,782	83	2,880	67
Rhöne-Poulenc	2,377	52	962	23
Dow	2,319	47	1,738	35
Montedison	2,230	37	500	8
Union Carbide	2,040	38	1,574	30
Du Pont	1,904	28	1,093	16

Kaynak : Economist, 8 Mayıs, 1976

yordu. En büyük satış yaptığı pazarlar, Ortak Pazar % 57 ve Amerika % 11'dir.

4) **DOW CHEMICAL** : Amerika'nın en fazla kâr elde eden kimya tekelidir. 53.000 işçi çalıştırır. Satışlarının dağılımı şöyledir : Kimyasal mallar ve metaller % 56, plâstik ve paketleme % 29, kozmetikler böcek ilâçları ve diğerleri % 15.

5) **Du Pont** : Amerika'da Delaware'de kurulmuştur. 1974'te 137,000 işçi çalıştırırken, şimdi 132,000 işçi çalıştırmaktadır. Satışlarının dağılımı şöyledir; sentetikler % 36, plâstik % 19, sanayii kimyaları % 19. Ülke-dışı satışları toplamın % 27'sidir.

6) **HOECHST** : Bu Alman tekeli 14 şirketin birleşmesiyle 1970 yılında kurulmuştur. 197,000 işçi çalıştırmaktadır. Satışlarının yüzde 15'i ilâçlar, % 13'ü boyalar ve % 11'i sentetiklerdir.

7) **IMPERIAL CHEMICAL INDUSTRIES (ICI)** : İngiltere'nin en büyük tekelidir. 1929 yılında kurulmuştur. 200,000 işçi çalıştırır. Satışlarının yüzde 16'sı tarımsal gübreler, yüzde 16'sı petro-kimya mallarıdır. Yurt-dışı satışları toplamın yüzde 62'sidir.

8) **MONTEDISON** : Bu tekeller İtalya'nın kimya üretiminin yüzde 75'ini kontrol eder. Edison ve Montecatini'nin birleşmesiyle 1966 yılında kurulmuştur. Montedison hisselerinin yüzde 32'si hükümet kontrolündedir.

9) **Rhône-Poulenc** : Başlangıçta bu tekel bir Fransız tekstil şirketidir. Şimdi 120,000 işçi çalıştırır. Satışlarının yüzde 56'sı kimyasal maddeler, % 28'i sentetikler ve yüzde 11'i ilâçlardır. Yurt-dışı satışları toplam satışlarının % 50'sinden fazlasını oluşturmaktadır.

10) **UNION CARBIDE** : Bir Amerikan tekelidir. 106,000 işçi çalıştırır. İşçi sayısı 1974 yılında 110,000 idi. Satışlarının yüzde 29'u kimyasal maddelerden, % 13'ü plâstikler, yüzde 35'i gaz, metal ve karbon ve yüzde 23'ü tüketim mallarından oluşmaktadır. Yurt-içi satışları toplam satışlarının yüzde % 66'sıdır.

Bütün bu örnekler uluslararası tekelci sermayenin dış pazarlara olan gereksinmesinin önemini göstermektedir. Dünya çapında emperyalizme indirilen her darbe çürüyen emperyalist - kapitalist sistemin kalp krizleri olan devresel buhranları sıklaştırmakta artık yeni kayıplara tahammülü olmayan emperyalizm ise saldırganlığını arttırmaktadır. Bu çokuluslu tekellerin bir çoğu ülkemizde de yerli tekelci sermaye ile giriştikleri ortak yatırımlarla (Ortak yatırımlar için bkz: Günümüzde Emperyalist Sömürü Mekanizması. TİB Yayınları No: 9) pazar, hammadde ve ucuz işgücü sorunlarına çözüm aramakta yani azami kâr sağlıyarak geniş halk yığınlarını sömürmeye devam etmektedirler.

Bu Ay Çıkacak TİB Yayınları :

— Günümüzde Emperyalist Sömürü Mekanizması Genişletilmiş 2. Baskı 7,5 TL. ...

— Türkiye'de Sınıflar Resimli İşçi Dizisi No: 2 2,5 TL.

25 TL.'ye kadar istekler için pul gönderilmesi rica olunur. Daha büyük istekler ödemeli gönderilir.

Tib Aylık Bülteni Bu Ay İkinci Yılın Doldurmuştur. Aşağıda 24 Aylık Yayıların Listesini Sunuyoruz

SAYI : 1, TEMMUZ 1974

- Kuruluş Bildirgesi
- Türkiye Halkı Ekonomik ve Siyasal Bağımsızlığını Yitirmekmek Pahasına, Avrupalı Olmayı Kabullenecek Kadar Onursuz Değildir.
- Vergi adesi Oyununu Halka Açıklıyoruz.
- AET Kaynaklı Yabancı Sermaye Ön Plana Geçti.
- Yerli Tekelci Sermaye Uluslararası Tekelci Sermaye İle İçiçe. (Bankalar, Madalyalı İhracatçı).
- Dünyadan Haberler (Herstatt Bankasının İflası, Amerika'nın Dışa Bağımlılığı, Brezilya'nın Sanayileşmesi, ABD'nin Tarım Malları İhracatı, Filipinlerde ABD Hegemonyası)

SAYI : 2, AĞUSTOS 1974

- Kıbrıs Sorunu
- Pahalılık Giderek Artıyor
- Türkiye'nin Dış Borçları
- Dünya Bankası
- Ortadoğu'nun Yeni Jandarması : İran
- Amerika ve Silâhlanma Harcamaları.
- Çokuluslu Tekeller (Bayer)
- Temmuz 1974 TİB Konferansları Özetleri.

SAYI : 3, EYLÜL 1974

- Uluslararası İktisatçılar Birliği Toplandı.
- Kıbrıs'ın Ekonomik Yapısı
- Yunanistan : Ekonomik Gelişeler
- Yugoslavya : Ekonomik Gelişmeler
- Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye ve Yunanistan'daki Çıkarları
- ABD'nin En Büyük Endüstri Şirketleri Yayınlandı.
- Yurtdışındaki İşçiler
- İşten Çıkarmalar Artıyor
- ABD'nin Teknolojik Önderliği
- Türkiye Basını ve TİB.

SAYI : 4, EKİM 1974

- Enflasyon ve İşçi Ücretleri
- Tekelci Sermaye ve «Sanayileşme»
- Emperyalizmin Yeni Taktiği
- Margarin Sıkıntısı ve Ünilever Tekeli
- Azgelişmiş Ülkelere Sermaye İhracatında Uluslararası Kuruluşların Rolü
- CIA'nın Karşıdevrim Faaliyetleri Açığa Çıktı

— ABD ve Yabancı Yatırımları

SAYI : 5, KASIM 1974

— Çukurova'da Pamuk Üretimi ve Sorunları

— Türkiye'de Konutlar

— Sigorta Şirketlerinin Aldığı Prim ve Ödeneği Tazminatlar

— Tekelci Sermaye İle İçiçe

— Yeni Sömürgecilik ve Fransız Emperyalizmi

— Amerikan Yardımlarındaki Artış

— ABD ve Türkiye'nin Stratejik Önemi

SAYI : 6, ARALIK 1974

— Kuruluş Bildirgesi

— Belge : Kıyı Yağması

— Ölesiye Açlık ve Silâhlanma Yarışı

— Emperyalist Sömürü Mekanizması

— Türkiye'de İşçi Ücretleri ve Enflasyon

— Dünya'da ve Türkiye'de Gelir Dağılımı

SAYI : 7, OCAK 1975 ...

— Emperyalist Kapitalizm ve Son Buhran

— Kapitalizm Büyük bir Çöküntünün Eşiğinde

— Emperyalizmle Bütünleşmiş İlaç Firmaları Halk Sağlığı ile Oynuyor

— Tekelci Sermaye ve Bankalar (1971-1973 Dönemi)

— Koç'un Hayat Hikâyesi)

— Türkiye'de İthalatçılar ve Uluslararası Tekelci Sermaye

— Türkiye'de İş Kazaları

— TİB Konut Kurultayına Katıldı

SAYI : 8, ŞUBAT 1975

— Yerli Tekelci Sermaye ve Emperyalizmle Bütünleşme

— Bir Belge : Amerikan Yardımı

— Bunalım ve Silâhlanma

— Otobüs Üretiminde Tekelleşme

— Türkiye'de Televizyon Üretimi

— Tütün

SAYI : 9, MART 1975

— Türkiye'de Amerikan Dış Yardımı

— Kapitalist Bunalım ve Yabancı İşçiler

— Bütçe Tasarısı Kamu Kesiminde Çalışan İşçilerin Sırtından Sermayeye Yeni Fonlar Sağlanmasını Öngörüyor.

— Türkiye'de Gübre Sorunu

— Son zamlarla İlgili TİB görüşü.

— Aydın Köymen, Toprak Reformu Uygulamasının Engellenmek İstendiğini Açıkladı

— Bir belge

SAYI : 10, NİSAN 1975

— Pahalılık

— Türkiye Kalkınma Vakfı

— Uluslararası Enerji Ajansı

— Türkiye Sınai Kalkınma Bankası

SAYI : 11, MAYIS 1975

— Hükümet Programı

— 1960 Sonrası İşçi Sınıfı Hareketleri

— Tekstil Sanayii ve Son Bunalım

— Uluslararası Kalınma Kurumu (AID)

— Hindiçini ve Emperyalizmin Çöken Stratejisi

SAYI : 12, HAZİRAN 1975

— Bilim, İktisat, İdeoloji ve Üniversiteler

— 'YATIRIMLARIN' ya da Tekelci Sermayenin Teşviki

— Ücret ve Türkiye'de İşçi Ücretlerinin Gelişimi

— Petrol Sorunu Yine Gündemde

— Bütçe, Vergiler ve Emekçiler

— Ayın İşçi Olayları

— Emperyalist - Kapitalist sistemin Orta-Doğu Halkası: CENTO.

SAYI : 13. TEMMUZ 1975

—Tekelci Sermayenin Çıkmazı

— Türkiye'de Köylülüğün Yapısı

— İşçi Sınıfının Ekonomik - Demokratik Mücadelesi ve Referandum

— MC Hükümetinin Ekonomi Politikası ve Sonuçları

— Ayın İşçi Olayları

— Yöntem Üzerine

SAYI : 14, AĞUSTOS 1975

— Kamuoyuna (Toplumsal Hareket ve TİB)

— Fındık Üretimi ve Üreticileri

— Sosyal Sigortalar Kurumu

— Yeni Teşvik Tasarısı

— MC Hükümeti, Dış Ticaret Çıkmazı ve Döviz Kaçakçılığı

— Enerji Bunalımının Kaynağı Kapitalist Sistemdir.

SAYI : 15, EYLÜL 1975

— Grevler ve Sermaye Çevrelerinin Tutumu

— Türkiye'de Tütün Üretimi ve Sorunları

— İşsizlik

— Sömürü ve Kadın

— TÖB-DER, TMMOB ve TİB Genel Başkanlarının Basına Açıklamaları

SAYI : 16, EKİM 1975

— Kalkınma Sorunu

— Ayçiçeği ve Bitkisel Yağ Üretimi

— Ankara Sanatkâr ve Küçük Sanayiciler Arasında Yapılan Siyasal Kamuoyu Yoklamasının Neticeleri -SBF Öğretim Üyesi Dr. Doğu Ergil.

— Kredi Sistemi ve Hakim Sınıflar

SAYI : 17, KASIM 1975

— Kapitalist Toplumda İş ve Yabancılaşma

— Tarımda Traktörün Yeri ve MC'nin Yeni Bir Oyunu Üzerine

— Üzüm

— Devalüasyon

— Haşhaş sorunu

SAYI : 18, ARALIK 1975

— Türkiye de Teşvik Tedbirleri

— 1975 Sonbaharında Türkiye Dış Ticareti

— Tarımsal Kredi Sorunu

— Çay

SAYI : 19, OCAK 1976

— Kapitalizmin Genel Bunalımı ve Tarım Buhranları

— İşçi - Memur Ayırımı

— Bazı Göstergelerle 1975 Yılında Türkiye Ekonomisi

— Ayın Olayları

— Ayın Olayı

— Teşvik Tedbirleri

— Mevduat ve Krediler

SAYI : 20, ŞUBAT 1976

— Planlı Dönemde Özel Sektör

— Ayın Olayı - Ortak Pazar Yine Ön Plânda

SAYI : 21, MART 1976

— Ayın Olayları, Lastik kavgası Vergi İadesi, Rüşvet ve Soygun

— Türkiye'de Enflasyonun Vergi Tarifesi Üzerindeki Etkileri

— Madencilikte Emperyalist Sömürü.

— Enerji Ajansı

SAYI : 22, NİSAN 1976 ...

— Dış Ticaret, Devalüasyon ve Ötesi

— Koç-Sabancı Centilmen Anlaşması

— Kapitalist Ekonomilerde Son Durum

— Yorumsuz Seçmeler

— Sağlık Hizmetleri Nedir? Ne Değildir?

— Toprak Reformu Üzerine

— Ülkemizde Ampul Üretimi ve Tekelci Sermaye

— TİB 3. Çalışma Dönemi

SAYI : 23, MAYIS 1976

— Tekelci Sermayenin Görüşleri Üzerine

— Sermaye Ne İstiyor?

— Dövize Çevrilebilir Mevduat Üzerine

— Ara Malları Sanayiine Yönelme Girişimi ve Bırakıp Giden Yabancı İlaç Firmaları

— Türkiye'de Ulaşım Politikası.

SAYI : 24. HAZİRAN 1976

— Türkiye Bankalar Sisteminde Yoğunlaşma Eğilimleri

— Kredili İthalat

— Asgari Ücretler

— Türkiye - AET İlişkileri

— 1950-1970 Arası Türkiye'de İç Göçler

— Kimya Tekelleri 1975

— Temmuz 1974 - Haziran 1976 TİB Bülteninde Çıkan Yazılar

Mevcut TİB Yayınları :

No : 9 Günümüzde Emperyalist Sömürü Mekanizması (Genişletilmiş 2. Baskı) 7,5 TL.

No : 10 Kapitalizmde Kârın Kaynağı Üzerine (Artık Değer ve Tekel Karı) 7,5 TL.

No : 12 Yurt dışındaki İşçiler ve Sorunları 7,5 TL.

No : 13 Türkiye'de Kadının Sosyo-Ekonomik Durumu 7,5 TL.

Resimli İşçi Dizisi No : 1 Pahalılık 2,5 TL.

Resimli İşçi Dizisi No : 2 Türkiye'de Sınıflar 2,5 TL.

TÜM İKTİSATÇILAR BİRLİĞİ AYLIK BÜLTENİ
No: 24

Karanfil Sok.
No. 14/10
Kızılay / ANKARA

Pul

Adres :